

ARVYDAS LIEPUONIUS

Vilniaus dailės akademija

A. SCHOPENHAUERIS: ELGSENA SU PAČIU SAVIMI KAIP DVASINĖS PSICHOLOGIJOS PARADIGMA

Arthur Schopenhauer: The Attitude to Myself
as the Paradigm of Spiritual Psychology

SUMMARY

In the article, the psychological ideas of Arthur Schopenhauer, the originator of non-Classical philosophy, are analyzed. The attention is focussed on the existential and introspective motifs of his thinking, on their influence over the beginning and the development of psychological theories such as psychoanalysis, depth psychology and existential psychology.

Straipsnis skirtas subtilaus psichologo, įtakingo neklasikinės filosofijos kūrėjo Arthuro Schopenhauerio psichologinių idėjų analizei. Jame įvairiais aspektais aptariamas šio mąstytojo psichologinių idėjų ir išvalgų aktualumas, parodoma išskirtinė jo veikalų ir idėjų svarba sudėtingų sąmonės ir nesąmoningumo procesų tyrinėjimams, kurie turėjo didžiulį poveikį įtakingų XX a. humanistikos ir psichologijos krypčių – psichoanalizės, gelminės ir egzistencinės psi-

chologijos – atsiradimui. Psichologiniai A. Schopenhaurio mokymo aspektai Lietuvoje dar menkai tyrinėti. Jie kiek išsamiau buvo aptariami tik Antano Andrijausko tekstuose, pirmiausia straipsnyje „Schopenhauerio klasikinės Vakarų mąstymo tradicijos keitimas“ knygoje *Kultūros, filosofijos ir meno profiliai (Rytai-Vakarai-Lietuva)* ir jo mokinio Stanislovo Mostauskio disertacijoje „Meno ir beprotybės santykių problema (kompleksinė analizė)“ bei straipsnyje „Menas ir beproty-

RAKTAŽODŽIAI: neklasikinė filosofija, dvasinės psichologijos paradigma, elgsena su pačiu savimi, psichoanalizė.
KEY WORDS: non-Classical philosophy, paradigm of spiritual psychology, acting towards oneself, psychoanalysis.

bė: lyginamoji A. Schopenhauerio ir F. Nietzsche's koncepcijų analizė". Šis straipsnis yra pirmas specialus lietuviškoje mokslinėje literatūroje psichologinių Schopenhauerio filosofijos idėjų ir jų poveikio įvairioms vėlesnėms filosofijos kryptims aptarimas. Jame išnaudojamos lyginamosios, analitinės ir hermeneutinės metodologijos teikiamos galimybės.

Jei Schopenhauerį drįstume pavadinti moderniosios psichologijos tėvu, padėjusiu pamatus vėlesniems psichologijos mokslo modeliams ar tyrimo organizacijos pavyzdžiams, turėtume tokį požiūrį konceptualiai pagrįsti. Filosofo „žmogiškosios sielos gelminių struktūrų“ tyrinėjimai, individualios tragiškai išgyvenamos egzistencinės patirties apmąstymai ir asmenybės poelgių psichologinės motyvacijos idėjos suteikė kryptingumo daugeliui XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje galingai išsiskleidusių psichologijos mokyklų ir inspiravo įdomias hipotezes. Jų kilmė neretai atitikdavo kito įtakingo dabartinės psichologijos pirmtako, XIX a. antrosios pusės mąstytojo Wilhelmo Wundto išskirtą dvasinės-komunikacinės ir eksperimentinės-matematinės tyrimo paradigmu tradiciją. Čia iškart norėtume patikslinti, kad daugelio į moksliskumą pretenduojančių Schopenhauerio įtakos paveiktų mokyklų sklaida psichologijoje yra sunkiai suderinama su šios disciplinos šalininkų garsiai deklaruojama pretenzija ieškoti objektyvumo, kurti ir moksliskai pagrįsti savo teorijas. Taigi nenuostabu, kad nagrinėjant sieliškumo fenomenus ir juos aiškinant visuomet buvo juntamas ir pasitelkiamas tiesiogi-

nis ar netiesioginis įtakingiausių, ypač į žmogaus dvasinio gyvenimo problemų tyrinėjimą pretenduojančių, filosofinių koncepcijų poveikis. Jos neretai padėdavo ir terapinėje praktikoje rasti atsakymus bei aiškiau apibrėžti „elgsenos su pačiu savimi“ etinius-psichologinius principus. Aptariant tokius subtilius principus ir vidinę laikyseną, svarbu kuo preciziškiau nusakyti „paradigmu kaitos“ arba, kitais žodžiais tariant, konceptualių nuostatų kaitos momentus idėjų istorijoje. Šiuo požiūriu tiesioginės Schopenhauerio koncepcijos sąsajos jaučiamos su tomis gausiomis XX a. psichologijos mokyklomis ir autoriais, kurie mums galėtų asocijuotis pirmiausia su įtakingomis „gelmių“, „geštaline“, „fenomenologine“ ar „humanistine“ sielos aiškinimo kryptimis, ir ypač su psichoanalizės pradininko Sigmundo Freudo mokslu. Jis toliau plėtojo ir konceptualizavo pagrindines Schopenhauerio veikaluose išsakytas sąmonės pasaulio, seksualumo, daugelyje žmogaus gyvenimo ir veiklos sferų svarbias iracionalumo ir kitas idėjas. Psichoanalizės iškilimą daugelis kritikų, primiršę Schopenhauerį, prilygina tikram maištui ištisus šimtmečius ramiai stovėjusiuose „psichologijos namuose“. Psichologijos vadiniai ginčai iki psichoanalizės tarsi buvo tik nedidelio kivirčo tarp savų namiškių pavyzdys, o atsiradus psichoanalizės prielaidoms, tas ginčas peraugo į kokybiškai sudėtingesnę konfliktą, „išeinantį toli už namų ribų“. Daugelis akivaizdžių paralelių tarp vieno iš aistringiausių devynioliktojo amžiaus iracionalios pasaulio sąrangos skelbėjo Schopen-

hauerio ir Freudo konceptualių idėjų tarsi padėjo įveikti tuo metu psichologijoje buvusią paradigmos krizę, netiesiogiai inspiravo psichologijos šalininkus ieškoti naujų požiūrių. Schopenhauerio programinio veikalo pavadinime „pasaulio kaip valios ir vaizdinio“ vizija buvo gana novatoriška bei revoliucinė ir to meto filosofijoje, kadangi toks požiūris akivaizdžiai ir įvairiais atžvilgiais konfrontavo su tuo metu viešpatavusia racionalistinės vokiečių klasikinės filosofijos metafizika. Ši radikalų Vakarų mąstymo tradicijos posūkį aptarė A. Andrijauskas, kuris pabrėžė, kad Schopenhauerio „pabrėžtinai asmeninis filosofavimo stilius ženklina Vakarų filosofinės minties posūkį nuo vokiečių klasi-

kiniam idealizmui būdingų abstrakčių racionalistinių konstrukcijų, išorinio pažinimo reikšmės suabsoliutinimo į naujas „neklasikines“ ontologiškai orientuotas koncepcijas, koncentruojančias savo dėmesį į žmogaus vidinį pasaulį, jo būties ir kūrybos problemas“ (Andrijauskas, 1994, p. 5) Vadinasi, Schopenhauerio į žmogaus vidinį pasaulį orientuotų idėjų paveikta psichologija, siekdama geriau apibrėžti žmogaus santykį su savimi bei aplinka, įgijo pakankamai laisvės drąsiau traktuoti pamatinius egzistencinius individo būties klausimus, o tuo pirmiausia ir pasinaudojo savo dėmesį į tai sutelkusios „gelmių-analitinės“ ir į jas panašios psichologijos mokyklos.

PASĄMONĖ VERSUS SĄMONĖ

Bet į Schopenhauerio filosofinių idėjų pasaulį besigilinantį idėmesnis skaitytojas negali nepastebėti iškart į akis krentančių akivaizdžių sąsajų su psichoanalizės pradininko Freudo nuostatomis, ypač kai aiškinami neracionalūs pirminiai procesai, valios ar *id* pašąmoningumas, seksualumo ir išstūmimo (represijos) svarba, išsakomi požiūriai į neurozes, jų kilmę, mentales ligas, psichinių procesų „normalumą“. Nekyla abejonės, kad būtent neklasikinės filosofijos pradininko pašąmonės raiškos, sapnų interpretavimo supratimas įkvėpė Freudą nuosekliau tyrinėti šias problemas. Schopenhaueris taip pat suformulavo savitą sapnų teoriją, kurią Freudas net keletą kartų cituoja savo veikale *Sapnų interpretacija*. Anot taiklaus psicho-

analizės pradininko apibūdinimo, sapnas, būdamas „karališku keliu“ į pašąmonės pažinimą, leido psichoanalitikams pastarąją kokybiškiau nagrinėti ir daug geriau ją suprasti teoriškai.

Paskutiniaisiais XIX a. dešimtmečiais filosofinė pašąmonės koncepcija, suformuluota Schopenhauerio ir vėliau detaliau išplėtotą jo sekėjo Eduardo von Hartmanno, ilgainiui, pirmiausia dėl išskirtinio psichoanalitikų susidomėjimo, tapo labai populiari įvairiose humanistikos srityse. Tačiau grįžkime prie Hartmanno. Akivaizdu, kad pašąmonės svarbą pabrėžiančios filosofinės ir psichologinės Schopenhauerio idėjos tapo E. Hartmanno koncepcijos pagrindiniu analizės objektu, o pats Hartmannas savo ruožtu – atgimstančių Schopen-

hauerio idėjų populiarintoju. Būtent pašamonės fenomeno svarbos suvokimas skatino individą, kuris jau nėra šeimininkas savo paties namuose (sieloje), išišamoninti savo priklausomybę nuo iracionalių pradų, buvimo savo paties verğu faktą. Tokiame kontekste santykiai ir „elgsena su pačiu savimi“ revizuojami ir atrandami iš naujo. Savo elgseną reflektuojančio individo problema kiekvie-

noje istorinėje epochoje keliami savitai, o Schopenhauerio koncepcijos įdomumą lemia jos konversyvus pobūdis, jos palikta galimybė iš naujo pertvarkyti *psyche* tvarką interpretuojant psichikos fenomenus netradiciškai arba, kitais žodžiais tariant, iš neklasikinio mąstymo pozicijų. Psichikos gelmių dinamių procesų nagrinėjimas pradeda psichologijoje naują konceptualią tradiciją.

PESIMIZMAS VERSUS OPTIMIZMAS

Tragiškos pesimizmo dvasios ir savitai interpretuotos budistinės pasaulėžiūros motyvų kupina Schopenhauerio psichologinė koncepcija praturtino kai kurių psichologijos mokyklų specializuotus tyrimus ir jų temas taikomosios ir praktinės psichologijos srityse. Filosofo deklaruojamas „pesimizmo principas“ nėra tradicinis netgi nūdienos socialinių mokslų metodologijoje. Elgesio su pačiu savimi problemos kėlimas jo darbuose neretai nesutampa su šiuolaikinės psichologijos praktine pretenzija pagrįsti „pozityvų mąstymą“, „optimistinę gyvenimo laikyseną“ ar „sėkmingo elgesio visuomenėje“ modelį. Filosofo pesimistinės laikysenos savo, kito ir pasaulio atžvilgiu nuostatos, nors ir nepagrindžia dabartinių psichologijos paradigų, tačiau jautriai atspindi šio pesimizmo ideologo pasaulėžiūrinius įsitikinimus ir kartu inspiruoja šį mokslą apmąstyti „elgsenos su pačiu savimi“ krizinėse situacijose modelius.

Schopenhauerio veikalams būdingų kančios, vienatvės ir pesimizmo motyvų gausiai atrandame egzistencinėje arba humanistinėje psichologijoje. Psicho-

logui jie tampa įdomūs pirmiausia dėl jų „praktinio realumo“. Viktoras Emilis Franklis pateikia giliai dėl artimojo netekties nusiminusio žmogaus paguodos principą, kuris remiasi išivaizduojamo pasirinkimo galimybe: „ar išivaizduojate, kaip kentėtų jūsų mylimas žmogus, būdamas gyvas, jei jūsų amžinai netektų“. Liūdesio būsenos palengvinimas „per liūdesį“ psichologijos praktikoje kartais efektyviai naudojamas.

Ekperimentinės-matematinės psichologijos metodologinėje kryptyje galime pastebėti dažnėjančią tendenciją šiuolaikiškai tirti realius pesimistinių ir joms artimų, ilgai trunkančių nuotaikų fenomenus. Vykdam tokius retus tyrimus (pavyzdžiui, kaip Norberto Schwartzo atliktas neigiamų emocijų būsenų kaip informacijos tyrimas) atrandama įdomaus „pozityvumo“ blogoje nuotaikoje. Tokia nuotaika, jo požiūriu, skatina ne tik negatyvesnę savęs, savo gyvenimo, įvykių ir aplinkos vertinimą, bet ir analitinį mąstymą, analogišką emocijai suvokimą, geresnį pesimistinių atminties turinių atsiminimą, į problemą orientuotą elgesį. Ilgai trunkančių neigiamų emocijų ge-

resnis pažinimas leidžia jas panaudoti sprendžiant įvairias kasdienio gyvenimo problemas, savotiškai ieškant galimybių papildomai panaudoti žmogaus psichologinius išteklius ir, be abejonės, efektyviau gydyti depresinio pobūdžio sutrikimus. „Kančios kaip didžiausio malonumo“ principą Schopenhaueris panaudoja nusakydamas ne tik santykį su savimi, bet ir „elgseną su kitais“. Ižvelgiant kituose universalios pasaulio kančios apraiškas, galima išsijausti ir užjauti. Vadinasi, santykis su savimi esant tokiai nuostatai tarsi tampa ne toks egoistinis.

Kita vertus, mūsų aptariamas beveik klasikinis Schopenhauerio „pesimistinis“

elgsenos su savimi modelis tarsi asocijuojasi su savitu žmogų supančios tikrovės matymu, rimtimi ir valios pažadiniu. Todėl sąžiningo, savęs neapgauinėjancio žmogaus melancholiška laikysena netgi įgauna savotiško egzaltuoto pasitenkinimo, kančia tampa malonumu. Iš čia kyla ir kita mus dominančiu aspektu labai svarbi mintis, kad pesimistinė pasaulėžiūra, Schopenhauerio nuomone, padeda įvertinti ir branginti tai, kas mums neatrodo brangu ir vertinga: „Bet mes leidžiame savo puikiasias dienas jų nepastebėdami; tik kai padangė apsiniaukia, tada trokštame jas susigrąžinti“ (Schopenhauer, 1995, p. 176).

VISUMA VERSUS ATSKIRYBĖ

Dabar norėtume pereiti prie šiam individualizmo adeptui labai svarbios visumos ir atskirybės santykių problemos. Schopenhaueris teigia: „Kaip namą stantantis darbininkas arba visai nežino viso statinio plano, arba tik menkai jį teįsivaizduoja, taip ir žmogus, leisdamas savo gyvenimo dienas ir valandas, neturi aiškaus supratimo nei apie jo visumą, nei apie jo pobūdį. Juo kilnesnis, reikšmingesnis, planingesnis ir individualesnis gyvenimas, tuo būtiniau ir naudingiau žmogui reisykiais užmesti akį į jo schemą, sumažintą planą... svarbu, kad jis suvoktų, koks apskritai jo pasaulis, jo vaidmuo ar santykis su pasauliu. Jei visa tai yra reikšminga ir didinga, tai žvilgtelėjimas į gyvenimo planą, jo kontūrą, turi jį labiau nei kas kita žadinti, kelti, stiprinti, skatinti veikti ir neleistį pasukti šunkeliais“ (Schopenhaueris,

1994, p. 172). Čia šis individualistinės pasaulėžiūros ir „gyvenimo“ filosofijos šalininkas kalba apie būtinybę kiekvienam mąstančiam žmogui geriau suvokti savo unikalią gyvenimo programą, kuri suteiktų jo gyvenimui nors šiokią tokią prasmę iracionalumo valdomame pasaulyje. Schopenhauerio koncepcijoje sureikšmintą egzistencinę prasmę turinti gyvenimo kaip visumos ir individo kaip visumos santykių problema vėliau iš filosofinio mąstymo plotmės pereina į psichologinės problematikos lygmenį ir pakankamai išsamiai nagrinėjama kai kurių psichologijos mokyklų, pirmiausia *Gestalt* ir individualiosios psichologijos, šalininkų koncepcijose.

Vienas įtakingiausių Freudo mokinių, savitos individualiosios psichologijos mokyklos įkūrėjas Adolfas Adleris individo visybiškumą ir nedalomumą sieja

ties su jo konstitucija, sugebėjimais, tiek ir su šių savybių panaudojimu ir to panaudojimo principais. Kiekvienas individas jo veikaluose iškyla kaip kūniška, sieliška ir socialinė visuma, turinti savo gyvenimišką liniją ir gyvenimo tikslus, kurie neretai būna neįsisąmoninti. Graikų kilmės terminas „scheminis“ reiškia „tvarkingas, planingas“, jis tarsi padeda surasti daug sąsajų tarp Schopenhauerio ir Adlerio požiūrių. Pastarasis asmenybę supranta kaip *savitai stilizuotą judėjimo formą*, kuri savo elgesio kryptingumu siekia įveikti menkavertiškumo kompleksą ir pasinaudoti gyvenimo tikslo instrumentu – charakteriu. Panašiai elgesio svarbą įvardina ir Schopenhaueris, kuriam visi veiksmai turi konkretų motyvą, o visi motyvai turi savo gelmines priežastis individualioje asmenybės psichologijoje. Iš čia kyla įsitikinimas, kad charakteris visada yra individualus, kiekvieno žmogaus vis kitoks, emprinis, pažįstamas tik per patirtį, ir įgimtas: *būti* reikėtų būti specifiniam ir apibrėžiamam.

DABARTIS VERSUS ATEITIS

Laiko suvokimo problema yra svarbi siekiančiam praktiškai save valdyti bei efektyviai adaptuotis socialinėje aplinkoje individui. „Laiko“ vertinimas tampa kertiniu šiuolaikinės psichologijos principu kuriant sėkmingos asmenybės ir jos elgsenos su pačia savimi aprašymo teorines prielaidas. Taip dėl Schopenhauerio idėjų įtakos randasi naujos koncepcijos, kurios sėkmingai veikiančios asmenybės pagrindu mano esant ne tik tikslo turėjimą, bet ir kitus,

Adlerio požiūris šiuo aspektu taip pat yra labai artimas, kai jis teigia, kad tik save apibrėžiantis individas turi galimybę emancipuotis, tai – drąsaus žmogaus pranašumas, o „nedrąsusis“ ieško, bet neranda tarp tezės ir antitezės jokios sintezės, savęs apibrėžimo rėmai atrodo vis siauresni, išorinio pasaulio jėgos vis stipresnės ir priešiškesnės, savo vertės jausmas tampa lygus nuliui. Taigi drąsus „žvilgterėjimas į gyvenimo planą“ neabejotinai skatina individą suvokti save kaip visumą, pažinti save, užmesti akį į savo būties perspektyvas. Asmenybė, nesuvokianti savęs kaip visumos, čia traktuojama kaip neurotiška ir nelaisva nuo statuso, aplinkybių, pinigų, negalinti formuluoti gyvenimo tikslo. Toks apibendrintas *Gestalt* psichologijos šalininkų požiūris primena ir individualiosios psichologijos „neurotikos“ sampratą, kai neurotikas traktuojamas kaip žmogus, nesugebantis suderinti savo galimybių, kurias kaip visumą reikia pažinti norint kurti efektyvius gyvenimo tikslus.

pavyzdžiui, laiko veiksnį. Viena iš tokių koncepcijų yra NLP (neurolingvistinis programavimas). Ji radosi iš lingvistikos, informatikos ir psichologijos sandūros. Bandoma ieškoti atsakymo į klausimą, kaip žmonės įprasmina ir apibendrina savo patyrimą ir bendrauja su kitais ir kokia yra žmogaus laikysena laiko atžvilgiu. Žmonės linkę naudotis skirtingomis metastrategijomis: „ėjimo į“ strategija priešpriešinama „bėgimo nuo“ strategijai. Pirmoji yra atstovaujau-

ma, pasak šio požiūrio, galimybių, ateities strategijos žmonių, siekiančių ir gebančių gyventi pagal savo vertybes, antroji – praeities. Daugelis kultūrų nevienodai traktuoja laiką kaip sėkmės faktoriaus reikšmę, pavyzdžiui, anglosaksų, germanų ir skandinavų tautos yra iš esmės kryptingai veikiančios, varžomos laiko ir vienos spalvos. Be to, perėmę protestantišką darbo etiką, jie laiką prilygina sėkmei (Lewis, 2002, p. 60).

Pasak Schopenhauerio, „svarbi gyvenimo išminties sudedamoji dalis yra teisingas dėmesio skirstymas dabarčiai ir ateičiai – kad viena dalis nenustelbtų kitos. Daugelis gyvena perdėm dabartimi: tai lengvabūdziai, kiti – perdėm ateiti-

mi: tai aikšingieji ir nekantrieji. ...Jie apgauna save paneigdami pačią savo būties esmę ir gyvena tik „ad interim“. Retas išlaiko deramą pusiausvyrą. Taigi nors žmogaus orientacija į ateitį yra perspektyvesnis dalykas nūdienos karjeros siekiančio asmens praktikoje, padedama planuoti ir realizuoti save ilgalaikėje perspektyvoje, ateities laiko, kaip sėkmės veiksnio panaudojimas, neatsiejamas nuo dabarties ir praeities, tokios kokia ji yra ar buvo, pripažinimu: „kas nesusimąsto dėl savo praeities, tas paprasčiausiai netenka sveikos nuovokos“ (Šopenhaueris, 1994, p. 179). Tad elgsena ir santykis su pačiu savimi tampa harmoningesni ir visavertiškesni.

VALIA SU PAŽINIMU VERSUS VALIA BE PAŽINIMO

Praktiniame žmogaus elgesyje siekiant sėkmės yra svarbu ne tik tikslo turėjimas, elgesio lankstumas, bet ir sensorinis jautrumas. Pastaroji sąlyga, laikantis Schopenhauerio mąstymo tradicijos, būtų vulgari ir nežmogiška, jei ji nebūtų papildyta pažinimo turiniu:

„Iš tikrųjų vulgarumo esmę sudaro tai, kad sąmonėje valia kone visai nustelbia pažinimą... atsiranda situacija, kurioje pažinimas ima tik paklusniai tarnauti valiai, vadinasi, jei valia išsiverčia be pažinimo, tai šis užgęsta, įsigali absoliutus minčių nebuvimas. Valia be pažinimo – pati didžiausia blogybė, kokia tik įmanoma: tokią valią turi kiekvienas stuobrys“ (Šopenhaueris, 1994, p. 44). Taigi aktyvus pažintinis suvokimas – tai labiau dvasinių jėgų kupino žmogaus savybė. Išorinių paskatų jam teikia gam-

toje vystantys procesai ir žmonių gyvenimo stebėjimas, kuris turėtų būti labiau reguliuojamas aukštų dvasinių tikslų, o ne primityvaus smalsumo. Čia turėtų dalyvauti protas „kaip valios įrankis“, „leidžiantis žmogui stebėtis savo būtimi. Daugelis psichologijos praktikos mokyklų, o ypač psichoterapijos teoretikų, pažymi „atidaus santykio su išorinės aplinkos įvykiais“ arba kontakto svarbą kaip esminę žmogiškosios egzistencijos savybę. Toks atidaus kontakto su aplinka procesas terapijos metu gali būti intensyvinamas. Tačiau, pasak Friedricho Salamono Perlo, tikros harmonijos būsenos galimos tik su pačiu savimi. Vadinis gyvenimas atrodo esąs svarbesnis nei išorės pasaulio įvykiai, pažymi Schopenhaueris, tarsi savotiškai pagrįsdamas introspektyvaus santykio su pačiu savi-

mi svarbą. Vidinis dialogas beveik visada nuspalvintas pesimizmo. Į intraverziją nukreipta per didelę savianalizę yra

ne kiekvienam pakeliamas išbandymas. Toks išbandymas prasmingas tampa pirmiausia siekiant pažinimo tikslų.

VIENTATVĖ VERSUS BENDRAVIMAS

Schopenhaueriui, kaip ir kitiems neklasikinės filosofijos pradininkams – Sorrenui Kierkegaard'ui ir Friedrichui Nietzsche'ei – būdinga pabrėžti vienatvės svarbą. Ši neklasikinės filosofijos nuostata glaudžiai siejasi su tragiškajam romantizmo sparnui būdingu vienatvės, melancholijos aukštinimu ir poetizavimu. Schopenhaueris, stipriai paveiktas romantikų pasaulėjautos, teigia, kad „žmogus esti visiškai savimi tik tol, kol jis vienas, taigi, kas nemėgsta vienatvės, tas nemėgsta ir laisvės, nes tik būdamas vienas žmogus yra laisvas“ (Šopenhaueris, 1994, p. 181). Ši Schopenhaueriui ir ypač jo bendražygiui Kierkegaard'ui labai svarbi vienatvės, kaip asmeninio žmogaus pasirinkimo, problematika plačiai gvildinama neklasikinės filosofijos šalininkų idėjų stipriai paveiktoje egzistencinėje psichologijoje, jos motyvų gausu psichoanalizėje ir kitose mokyklose. Pavyzdžiui, Erichas Frommas žmogiškajam individui yra linkęs deleguoti „bėgimo nuo laisvės“ savybę, o Schopenhauerio, kuris vienatvę labiau asocijuoja su laisve, nuomone, čia derėtų žmones diferencijuoti: „vienatvėje menkystos jaučia visą savo menkumą, o didis protas – visą savo didybę, ...kiekvienas regi save tokį, koks iš tikrųjų yra... juo tobulesnis gamtos kūrinys, tuo jis atskiresnis“ (Šopenhaueris, 1994, p. 181). Vienatvės problematiką savaip galima spręsti, kai žmogus tiki.

Schopenhauerio iracionalios valios metafizikos samprata įdomi tuo, kad ji „negali tarnauti“ vienodai visai žmoniškai. Skiriamos dvi jos rūšys. Pirmoji metafizika yra ta, kuri tikėjimą randa savyje, ji skatina mąstyti, svarstyti ir būdinga tik mažam žmonių skaičiui (filosofinis aspektas), o antroji – tai metafizika, kuri tikėjimą suranda už savęs ir vadinama atsivėrimu. Pastarosios šalininkams nebūtina mąstyti, o būtina tikėti (religinis aspektas).

Abi tokias grupes (bendrumą tarp religijos ir filosofijos) suartinti – didžiausias žmogaus metafizinis poreikis. Transpersonalinės psichologijos keliamas egzistavimo po mirties klausimas (dievai žmogui įdomūs savo nemirtinumu) yra kartu ir praktinis elgesnos klausimas – šiame gyvenime kenčiantis žmogus paguodžiamas. Tikėjimo ir kontempliatyvumo užpildyta vienatvė jau nėra tokia sunki. Tvirtesnė tampa ta asmenybė, kuri rūpinasi „metafizinio poreikio“ sklaida „vertikalioje dimensijoje“, sielos problematika iki gyvenimo galo ir po mirties, taip pat elgesio su pačia savimi ekstremaliose situacijose klausimais, meditacijos svarba ieškodama santykio su pačia savimi.

Vadinasi, glaustai lyginamuoju aspektu aptarę Schopenhauerio ir jo idėjų paveiktų įvairių psichologijos mokyklų šalininkų mintis, galime teigti, kad šio išvalgaus neklasikinės filosofijos pradi-

ninko idėjos darė labai stiprų poveikį daugeliui vėlesnių psichologijos mokyklų, pirmiausia psichoanalitinės, gelminės, egzistencinės raidai. Jų šalininkai,

paveikti Schopenhauerio idėjų, susidomėjo žmogaus vidiniu pasauliu, pradėjo tyrinėti aktualiausias jo būties, santykių su savimi ir išoriniu pasauliu problemas.

Literatūra

- Andrijauskas A. Artūro Šopenhauerio idėjų pasaulis, in A. Schopenhaueris. *Gyvenimo išminties aforizmai*. – Vilnius, 1994, p. 5–27.
- Andrijauskas A. Schopenhauerio klasikinės Vakarų mąstymo tradicijos keitimas, in *Kultūros, filosofijos ir meno profiliai (Rytai-Vakarai-Lietuva)*. – Vilnius, 2004.
- Fisseni Hermann-Josef. *Persoenlichkeitspsychologie*. 2. Auflage. – Gottingen-Toronto-Zurich: Verlag für Psychologie, 1991.
- Frankl V. E. Vis vien sakyti gyvenimui Taip, in Viktor E. Frankl. *Logoterapijos santrauka*. – Vilnius, 1998.
- Fromm, Erich. (Sammlung) *Gesamtausgabe*, Hrsg von Rainer Funk.–Stuttgart: Deutsche Verlag-Anstalt. Bd. 9, 1981.
- Hamlyn D. W. *Schopenhauer*. – London, 1980.
- Handwörterbuch der Psychologie*. Hrsg. von Roland Asanger und Gerd Weininger. – Weinheim, 1992.
- Hegelis G. *Istorijos filosofija*. – Vilnius, 1990.
- Kagan Jerom. *Die drei Grundirrtümer der Psychologie*. – Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2000.
- Lewis Richard D. *Kultūrų sandūra*. – Vilnius: Alma litera, 2000.
- Mostauskis S. Menas ir beprotybė: lyginamoji A. Schopenhauerio ir F. Nietzsche's koncepcijų analizė, in *Rytai-Vakarai: komparatyvistinės studijos III* (sud. A. Andrijauskas). – Vilnius, 2002.
- Mostauskis S. *Meno ir beprotybės santykių problema (kompleksinė analizė)*. Daktaro disertacijos santrauka. – Vilnius, 2002.
- Schopenhauer A. *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*. – Vilnius, 1995.
- Schopenhaueris A. *Gyvenimo išminties aforizmai*. – Vilnius, 1994.
- Stahl, Thies: *Neurolinguistisches Programmieren: (NLP)/Thies Stahl*. 5. Aufl. – Mannheim: PAL, 1996.
- Schwarz Norbert. *Stimmung als Information*. – Berlin-Heidelberg-New York-London-Paris-Tokyo: Springer-Verlag, 1987.
- Паулсен Ф. *Шопенгауэр, как человек, философ и учитель*. – Киев, 1907.
- Шопенгауэр А. *Избранные произведения*. – Москва, 1993.
- Шопенгауэр А. *Мир как воля и представление*. Т. 1–2. – Москва, 1993.
- Шопенгауэр А. *Об интересном*. – Москва, 1997.